
DE STAAT EN SCHRIJVER IN ZUID-AFRIKA

V.A. FEBRUARY

Als men door de doolhoven en valkuilen van de Zuidafrikaanse samenleving wil komen, moet men zich vertrouwd maken met de rassenclassificaties die het sociale gedrag in dat land bepalen. Die categorieën kwamen vooral na 1900 in gebruik. De Unie van Zuid-Afrika kwam tot stand in 1910. De Boeren-republieken in Transvaal en Oranje Vrijstaat waren op de knieën gebracht door de Engelsen. Reeds bij de totstandkoming van de Unie van Zuid-Afrika was er een overeenkomst getroffen tussen de Afrikaners en de Engelsen dat de zwarten geen stemrecht zouden krijgen. Protesten door "kleurlingen" en zwarten tegen deze wetgeving waren tevergeefs. De "Boeren" hadden er echter voor gezorgd dat hun taalrechten gewaarborgd waren.

Het is mischien goed om hier er aan te herinneren dat de Afrikaner beweging, *Die genootskap vir Regte Afrikaners*¹, opgericht in 1875, niet alleen een taalbeweging was, maar een belangrijk onderdeel van de Afrikaner nationalistische strijd. Dat de Afrikaner cultuurvoormannen een leeuwendeel hadden in de opkomst van het Afrikaner nationalisme blijkt duidelijk uit het feit dat de eerste Afrikaner Minister President (van de *Nasionale Partij*) in 1948, Dr. D. F. Malan, ook een belangrijke rol heeft gespeeld in de Tweede Afrikaanse Taalbeweging. Er was dus van begin af aan geen oppositie tussen Afrikaner-nationalist en schrijver - dichter. Afrikaner dichters en schrijvers zoals Eugene Marais, Langenhoven, N. P. van Wyk Louw² zijn nog altijd volkshelden.

Robert Ross schreef in zijn studie *Adam Kok's Griquas* (1976)³ : "*Pas in de negentiende eeuw kreeg het rassenbegrip in zijn moderne betekenis vorm. Dit rassenbegrip heeft duidelijk geleid tot ontwikkelingen in de Zuid-Afrikaanse geschiedenis. Toen individuen en groepen moesten worden opgenomen in het Zuid-Afrikaans economisch leven in bredere zin, ontdekten ze, dat ze werden ingedeeld in categorieën die overeenkwamen met de meningen zoals die zich inmiddels hadden gevestigd bij degenen die het land politiek en economisch beheersten*".

Zuid-Afrika is, zoals Prof. van Arkel eens heeft opgemerkt, bij uitstek een historiserend land. In een artikel geschreven in samenwerking met Chris Quispel zei eerstgenoemde : "*Hoe dat ook zij, de wetgeving is zozeer een neerslag van een geleidelijk gegroeid normbesef, waarin een specifieke conceptualisering*

van de geschiedenis een grote rol speelt, dat indirect die conceptualisering een belangrijk element van de blanke cohesie is en een rechtvaardiging voor een historische benadering". Voorts wijzen de auteurs op een heel belangrijk aspect: "Het merkwaardige aspect van de wetgeving is, dat de groepen voor wie en door wie zij tot stand is gebracht, de Engelssprekenden en de Afrikaners, die nu alle profijt er van trekken, onderling de nodige conflicten hebben gehad, maar zich wel konden verenigen op het beginsel, dat zelfs indien het uitlechten van die conflicten met geweld moest gebeuren, dat geweld het karakter van een 'White man's war' moest hebben".⁴

De officiële termen waarmee de verschillende raciale groepen in Zuid-Afrika worden aangeduid zijn dus belangrijk als men iets wil begrijpen over de relatie Staat - Schrijver. De categorieën zijn als volgt:⁵

1. "Europeanen" (Blanken) ; 2. "Naturellen" ; "Bantoes" (Afrikanen, Zwartten) ; 3. "Kaapse Kleurlingen" (mensen van gemengde afkomst) ; 4. "Aziaten" (verschillende groepen van Aziatische afkomst).

"Naturellen", "Kleurlingen" en "Aziaten" worden weer op één hoop gegooid onder de naam "niet-Europeaan" of "niet-Blanken". De term "Naturel" werd vooral voor 1900 gebruikt en is nu in onbruik geraakt. De term Afrikaan voor zwarten wordt niet gebruikt door blanken, misschien omdat het verwarring zou creëren met de term Afrikaner, die voor Afrikaanssprekende blanken is gereserveerd. Zwartten worden aangeduid met de term "Bantoe", hetgeen mensen betekent. De term "Bantoe-volk" in het Afrikaans is dus tautologisch en onzinnig, want het betekent alleen mensen-volk, tersluikse een erkenning van de blanken dat zwarten ook mensen zijn? ? ?

Het begrip "Bantoe" werd officieel erkend krachtens de *Bantu Education Act* no. 47 van 1953 en de *Bantu Investment Corporation Act* no. 34 van 1959.

Volgens Artikel 1 van de *Population Registration Act* van 1950 zijn alle Zuid-Afrikanen in groepen ingedeeld:⁶

A. Blanken (niet-Zwartten)

1. Afrikaanssprekenden
2. Engelssprekenden
3. Immigranten (Nederlanders, Duitsers, Italianen, Portugezen)

B. Niet-Blanken (Zwartten)

1. Kleurlingen
2. Aziaten
3. Bantoes

De Kleurlingen worden weer ingedeeld in zeven sub-groepen, te weten: 1. Kaapse Kleurlingen ; 2. Maleiers ; 3. Griquas ; 4. Chinezen ; 5. Indiërs ; 6. "Andere Aziaten" ; 7. "Andere Kleurlingen". De Zwartten in de Zuid-Afrikaanse taxonomie zijn weer onderverdeeld in groepen volgens ethnische afkomst, taal en stam, te weten Zulu, Xhosa, Noord-Sotho, Zuid-Sotho, Zwasi, Tswana, Tsonga, Venda.

De Zuid-Afrikaanse Staat gaat dus uit van een ideologie dat er **geen** Zuid-Afrikaanse natie is. Zuid-Afrika, in hun „Volkenkundige visie” bestaat uit verschillende *Volkeren*. Een belangrijke rol wordt toebedeeld aan de *ethnische* onder de „*Volkekundiges*” in Zuid-Afrika. Het *Ethnos* principe is van levensbelang Bij elk *volk* treft men een bepaalde cultuur aan die eigen is aan dat volk. Een

groep bestaat uit een *Ethnos* met een eigen cultuur. Een individu wordt geboren in een specifieke groep als lid van een specifiek volk. Hierdoor ontwikkelt hij/zij een "*volkspersoonlijkheid*". Van uiterst belang voor een individu is dus zijn lidmaatschap van zijn *Ethnos*.

Zuid-Afrika, in zo'n „volksvisie", bestaat uit een oppervlakte waarvan 87 procent gereserveerd is voor de Blanken in dat land. Dertien procent is gereserveerd voor de Zwartten. Maar deze gebieden zijn weer toegewezen aan de zwarte Zuid-Afrikaners op grond van hun lidmaatschap van hun *Ethnos*.⁷ Dat wil zeggen, hun ethniteit bepaalt waar ze hun thuislanden mogen hebben, want er bestaat niet één *volk* in Zuid-Afrika dat zwart is maar *verschillende volkeren* met hun eigen cultuurpatronen en "*volkspersoonlijkheden*", die alléén tot hun recht kunnen komen in hun eigen "*thuisland*" (*Bantustans*).

De Kleurlingen en de Indiërs in Zuid-Afrika hebben geen thuislanden toebedeeld gekregen. Het is praktisch ook niet mogelijk. Wel hebben de vele *Groepsgebiedwetten* volgens welke de Kleurlingen en de Indiërs in hun eigen wijken woonden of gedwongen waren te wonen, er voor gezorgd dat het *Ethnos principe* niet aangetast werd binnen het systeem van gescheiden ontwikkeling. Ook nu de Kleurlingen en Indiërs verondersteld worden burgerrechten te hebben volgens de Zuid-Afrikaanse grondwet van 1984 (*Nieuwe bedeling*) gebeurt dat binnen het *Ethnos principe*.⁷ Er is heel duidelijk een clause in de grondwet waarvolgens zaken gescheiden zijn in *Algemene Zaken* en *Eigen Zaken*. Aangezien de bepalingen van *The Publications and Entertainments Act* van 1974 gericht is tegen het communisme, het in stand houden van „blankendom", het bestrijden van vreemde invloeden en ideologieën, kan een Kleurling- of Indiër-parlement nooit overgaan tot het afschaffen van die wet want het valt heel duidelijk onder *Algemene Zaken* en hier hebben de Blanken een meerderheid. De wetten op de thuislanden en de groepsgebiedwetten kunnen hierdoor ook niet worden afgeschaft. En juist dié wetten zijn verantwoordelijk voor het in stand houden van het apartheidssysteem en het *Ethnos principe*.⁷ Het is dan ook alleen tegen deze achtergronden dat men de relatie Staat en Schrijver kan bestuderen binnen de context van Zuid-Afrika in de twintigste eeuw.

In Zuid-Afrika vormen racisme en apartheid het mechanisme om het systeem, gebaseerd op de institutionele segmentatie in de sociale structuur (sociaal pluralisme) en de culturele verschillen tussen de rassen (cultureel pluralisme) te handhaven. De Staat verdedigt de rassenscheiding als een beleid van cultureel pluralisme, terwijl zij in werkelijkheid ras als criterium gebruikt.

Brian Bunting, verzetstrijder, zegt: "*Wil kunst (en ook literatuur) betekenisvol zijn, dan moet het iets weergeven van de nationale obsessie, van de heftige emoties, die aan de ziel van het Zuid-Afrikaanse volk vreet en haar soms verteert*".⁸ Als cultuurmens wordt de Zuid-Afrikaan dagelijks gedwongen door het apartheidssysteem en de wetgeving in een toestand van onvrijheid te leven. De Zwartten zijn vaker *homo ludens* dan *homo sapiens* in de beschrijvingen van blanke auteurs. De Amerikaanse criticus Howe, drukte het als volgt uit: "*Waar vrijheid niet aanwezig is, daar wordt de politiek een noodlot*".⁹

In tegenstelling tot de blanke schrijvers komen de zwarte schrijvers praktisch allen uit analfabetische, semi-proletarische milieus. De zwarte schrijver kan geen kunst omwille van de kunst creëren. Van hem of haar wordt verwacht dat hij/zij een rol speelt in de bevrijdingsstrijd. In en buiten Zuid-Afrika hebben schrij-

vers als Es'kia Mhahlele, Alex La Guma, Dennis Brutus, Miriam Tlali¹⁰ en anderen er veel toe bijgedragen om de spanning, de druk van het politieke klimaat, de dagelijkse confrontatie met het apartheidssysteem van geweld, weer te geven.

Alex La Guma die nu in ballingschap leeft, heeft bijvoorbeeld de vrijheidstrijd, de misère van de Kaapse winter, de panische angst van de karakters pijnlijk en indringend weergegeven in een aantal romans. Het beeld van de zwarte literatuur wordt vanaf 1970 bepaald door een gevoel van zwart bewustzijn, geïnspireerd door de ideeën van wijlen Steve Biko. In 1972 werd een dichtbundel geschreven door James Matthews en Gladys Thomas, getiteld *Cry Rage*.¹¹ Het werk werd door de censors verboden. Tevens werd Miriam Tlali's roman *Muriel at Metropolitan* verboden, alsook haar boek *Amandla*. Eerstgenoemde is nu verschenen in Nederlandse vertaling.

De politieke situatie vormt dus een belangrijk onderdeel van de werken van de zwarte schrijvers. De Afrikaner (blanke) schrijver heeft, zoals reeds eerder signaleerd, altijd een rol gespeeld binnen het Afrikaner nationalisme. Er was dus geen sprake van een oppositie tussen Afrikaner-schrijver en Staat vanaf 1875 (stichting van die genootskap vir regte Afrikaners) tot en met de jaren zeventig. De Afrikaner schrijvers die wel getroffen werden door een ban, blijven politiek echter buiten schot en belanden niet in ballingschap of in gevangnissen zoals de zwarte schrijvers. De literatuur in het Engels is natuurlijk omvangrijker en ook hier vinden we schrijvers wier werken verboden zijn (geweest), zoals onder andere Nadine Gordimer en Athol Fugard.¹² Maar zolang ze ideeën verkondigen die niet echt het omverwerpen van de Staat prediken, zijn ze veilig binnen het apartheidssysteem van blank Zuid-Afrika.

Het protest tegen een systeem van uitbuiting kan verschillende vormen aannemen. Voor Marx kon de wereld alleen bevrijd worden door de bevrijding van de arbeidersklasse. Het protest kan ook een morele oppositie zijn, zoals bij Nietzsche die aanvallen deed op de in het Westen geldende morele waarden. Tenslotte is er nog het culturele protest. Alle drie vormen van protest zijn uitgesloten in Zuid-Afrika. Nergens kan men beter getuige zijn van het proces van culturele abortus dan in totalitaire landen.

De Zuid-Afrikaanse Staat heeft het als plicht op zich genomen over de morele en culturele waarden van de bewoners een oordeel uit te spreken. In Rusland zijn het de partijbonzen die de bewakers zijn van de culturele waarden, in Zuid-Afrika, de ambtsdragers van diverse organisaties, zoals bijvoorbeeld de F.A.K., dat wil zeggen *Federasie van Afrikaanse Kultuurverenigings* (1929).¹³

Het is bijkans onmogelijk om over censuur te praten zonder het verschijnsel historisch te benaderen. Afzonderlijke ontwikkeling is bijna altijd deel geweest van het Zuid-Afrikaanse levenspatroon. In 1964 schreef wijlen Dr. Verwoerd, auctor actualis van vele apartheidswetten: "Wij volgen óf een beleid van *apartheid*... óf wij accepteren *integratie*... met alle gevolgen... bijvoorbeeld *onderdrukking door de meerderheid*... dat wil zeggen *door de Zwart*".¹⁴

In feite heeft apartheid de Zwart politiek, economisch en cultureel achtergesteld. Censuurmaatregelen zijn vooral van toepassing op de zwarte schrijvers. Gewapend met wetten proberen de Blanken in het algemeen en de Afrikaners in het bijzonder alle vormen van protest onder de Zwart de kop in te drukken. Hierin worden ze gesteund door diverse culturele organisaties en de gereformeerde kerken. Toen in de jaren zestig een groepje Afrikaner schrijvers dan ook

in de ban van het engagement verboden thema's gingen aansnijden, hadden ze het vooral zwaar te verduren van de kerken en de culturele organisaties.

De verhouding Staat en Schrijver binnen de Zuid-Afrikaanse kontekst moet dan ook gezien worden als een afspiegeling van de Zuid-Afrikaanse realiteit van de apartheid. De blanke schrijvers protesteren weliswaar tegen de mensonterende omstandigheden van de Zwarten, maar genieten toch bescherming als Blanken juist binnen het raamwerk van apartheid. Als de rechtsgeleerde Dicey in zijn boek over constitutioneel recht zonder omhaal stelt dat de wetten er zijn om de rechten van de individu te waarborgen, niet om ze te verkrachten of te ontcrachten, dan is dat alleen van toepassing op de Blanken, niet op de Zwarten.

De zwarte schrijver leeft vaak bij de gratie van blanke uitgeversmaatschappijen en moet ook rekening houden met het feit dat zijn/haar werk als staatsgevaarlijk bestempeld kan worden. De Afrikaners zijn bijna allen leden van de gereformeerde kerken. Zij leven bijna allen binnen een drie-eenheid van *TAAL – GOD – VOLK*. Paul Kruger drukte het plastisch als volgt uit: "*In de stem van mijn Volk heb ik gehoord de stem van God*".¹⁵ Er is geen oppositie tussen Kerk (de gereformeerde althans) en Staat. De Afrikaner kerken zijn belangrijke bondgenoten in de strijd tegen verboden lectuur en ideeën. Zij zorgen ervoor dat de Staat een *Index Librorum Prohibitorum* heeft. Legendarisch zijn de debatten tussen wijlen Ds. Koot Vorster, een van de voormannen in de gereformeerde kerken en broer van de toenmalige Minister President B. J. Vorster, en Professor Meiring. Hierin kwam de heer Koot Vorster over als een "Christen strijder en ridder van het Christendom in donker Afrika", die in zijn eentje de strijd had aangebonden tegen het communisme. Terecht hebben kenners van literatuur zich afgevraagd of werken van de beroemde dichter/schrijver Geoffrey Chaucher in Zuid-Afrika overeind zou blijven, onder andere zijn *The Nonnes Preestes Tales* (The Nun's Priest's Tale).

Er is gesuggereerd dat de Afrikaner schrijver buiten schot is gebleven omdat hij/zij zich nauwkeurig heeft weten aan te passen aan het a-scriptieve patroon zoals dat wordt voorgeschreven door het apartheidssysteem. Ze kunnen rustig de "cultuurloze" massa ignoreren en in Zuid-Afrika is de massa zwart. Alleen André Brink (zie vooral *Kennis van die Aand*, 1974), Barto Smit (*Bacchus...*) om maar een paar te noemen hebben het gepresteerd om als Afrikaner schrijvers hun boeken op een verboden lijst geplaatst te krijgen. Breyten Breytenbach is een geval apart. Hij had duidelijk politiek gekozen om buiten het Afrikanerdom te leven, buiten het a-scriptieve patroon. Hiervoor heeft hij ook een prijs betaald.

In 1963 is er een wet gepasseerd, getiteld *The Publications and Entertainments Act, No. 26* en is er een *Publications Control Board* geïnstalleerd met als doel om publicaties die lokaal tot stand kwamen te bekijken als het publiek dat zou wensen. Voorts zou de Raad ook publicaties uit het buitenland bekijken om na te gaan of ze obscene, ongewenst of aanstootgevend waren. Zij had ook als taak om films te keuren en te zorgen dat ze niet schadelijk waren voor rasserverhoudingen.

Eerder waren er al wetten gepasseerd waardoor de Staat de bewoners van Zuid-Afrika in de gaten kon houden. Hiervan is vooral belangrijk *de Wet op de onderdrukking van het kommunisme* uit 1950. Het communisme, zoals gedefinieerd in Zuid-Afrika is nogal omvattend en komt er op neer dat alle tegenstanders van het systeem van apartheid en vooral mensen die voor een revolutie zijn, communisten zijn. Belangrijk is ook *de Wet op Accijns en Douane* (1950) waardoor de verspreiding van literatuur die aanstootgevend, obscene of immoreel was kon worden verboden. 1960 zag *de Wet op het controleren van Publicaties en Amusement*, gevolgd door de *Publications and Entertainment Act No. 26* uit 1963, zoals reeds hierboven werd vermeld.

De Censuurraad kon een verbod opleggen als zij bijvoorbeeld van mening was dat een praatje, een feest of een film gericht was tegen de godsdienstige principe van een bepaalde groep, of als ze dacht dat een deel van de bevolking in Zuid-Afrika als belachelijk afgeschilderd werd. Ook kon ze in actie komen als ze meende dat de morele standaarden van het land in gevaar waren. Tot welke absurditeiten zoets kan leiden is duidelijk uit het feit dat de affiches met pantyhose (in het Afrikaans "kousbroekies"), prompt verboden werden omdat ze prikkelend zouden zijn. Het boek, *Black Beauty*, geschreven door Anne Sewel en dat gaat over een zwart paard, werd ook verboden, vermoedelijk omdat de censors het vertaald hadden als "Swart Schoonheid", daarmee schrikbeelden oproepend van zwart bewustzijn. De wet op het communisme maakte het mogelijk voor de Staat om tijdschriften, artikelen, couranten te verbieden. Ook schrijvers die *geband* waren volgens de wet op het communisme mochten niet geciteerd worden.

In 1971 werd een verbod geplaatst op een aantal schilderijen in Durban die naakte liefdesscènes uitbeeldden. In de jaren zeventig sprak dominee de Beer voor heel blank Zuid-Afrika toen hij zei dat geen Christenstaat kon toelaten dat boeken die niet Christelijk van strekking waren het land binnen stroomden. De boeken konden in zijn visie alleen het communisme bevorderen. Het apartheidssysteem is a-scriptief, dat wil zeggen, er op ingesteld om zwart en blank gescheiden te houden. De Zuid-Afrikaanse Staat schijnt bevreesd te zijn voor twee gevaren. (1) Het voortbestaan van de Blanken in het algemeen en van de Afrikaner in het bijzonder in Zuid-Afrika. (2) Het communisme. Dat wil zeggen, men censureert niet uit esthetische overweging, maar uit ideologische overtuiging. In een artikel gepubliceerd in *The Times* van zestien juni 1970, schreef een Zuid-Afrikaan anoniem aan de courant: "Er zijn mensen die ongerust zijn nu dat wij geen wedstrijden overzee mogen spelen. Ik begrijp hun standpunt volkomen. Maar het is toch veel erger dat onze beste schrijvers het recht wordt ontzegt om te reizen buiten Zuid-Afrika".

De Wet op de Controle van Publikaties kreeg zijn beslag in 1974 toen *The Publications Act* van 1963 werd geamendeerd. Hier is vooral het woord "undesirable" (niet gewenst) van belang. In een artikel in *The Star*, getiteld "Operasie Hou Jou Bek" stond geschreven dat er zeven en negentig definities waren van de term "undesirable". Vanaf 1963 tot en met augustus 1974 (dat wil zeggen toen de wet uit 1963 werd geamendeerd), zijn er door de Raad reeds 8768 publicaties verboden. Obsceen, onwettig, godslasterlijk, aanstootgevend, schadelijk voor de verhoudingen tussen rassen, orde verstorend en een gevaar voor de Staat zijn termen die alle voorkomen in de

definities van de term "undesirable". Zo zijn in Zuid-Afrika verboden: Eldridge Cleaver, *Soul on Ice* (1964), James Baldwin, *Another country* (1963) en *The Fire Next Time* (1964), Martin Luther King, *Why we can't Wait* (1969), Grace Metalious, *Peyton Place* (1966), *Kama Sutra* (1963), Magrit de Sabloniere, *Apartheid* (1963) en Brian Bunting, *The Rise of the South African Reich* (1964) om maar een paar voorbeelden te noemen.

De Zuid-Afrikaanse Staat is bereid om hard toe te slaan als personen uit Zuid-Afrika zich niet houden aan de geboden en verboden van het apartheidssysteem. De wetten die speciaal gecreëerd zijn om blanke rechten te waarborgen volgens het apartheidssysteem, treffen vooral de zwarte, rechteloze inwoners van Zuid-Afrika en zijn alleen van toepassing op dié Blanken die zich niet aan de code willen houden. Alleen dan worden de blanke schrijvers ook getroffen door de wetten die dagelijks van toepassing zijn op de zwarte bevolking.

Literatuur kan als spiegelbeeld van een maatschappij fungeren, kan structuren blootleggen. In 1963 zei Dr. H. F. Verwoerd, toen nog Minister van Zwarte Aangeleentheden (Minister of Nativ Affairs) onomwonden: "*Er is geen plaats in de Europese samenleving voor de zwartman buiten zekere vormen van arbeid*". De Afrikaan T. T. Moyana herinnerde er aan: "*Men zou de formidabele lijst van censuurmaatregelen niet moeten interpreteren als de enige obstakels voor de schrijver door de Staat. Alle discriminerende wetgeving werkt remmend op de artiest in Zuid-Afrika*".¹⁶ De Zuid-Afrikaanse Staat is vijandig gezind tegen de zwarte kunstenaar die noodgedwongen zijn artistieke ondergeschikt moet maken aan zijn strijd voor de bevrijding. Het is dan ook niet zo verbazingwekkend dat alle belangrijke zwarte schrijvers uit Zuid-Afrika in ballingschap verkeren in Engeland, West-Europa of Amerika. De schrijvers die nog wel thuis zijn, kunnen alleen functioneren als ze zich weten aan te passen binnen het apartheidssysteem, als ze bereid zijn om van tijd tot tijd vernederingen mee te maken of gevangenisstraffen te trotseren. Maar ondanks het feit dat de Staat onmiskenbaar vijandig gezind is ten opzichte van de zwarte schrijvers, zijn juist dié schrijvers/sters explosief en productief.

Reeds in 1644 waarschuwde John Milton de Engelsen in zijn beroemde werk, *AREOPAGITICA*: "*Could thought be controlled as easily as speech, all Governments would rule in safety and none would be oppressive*".

NOTEN

- 1 *Die Genootskap vir Regte Afrikaners*, begonnen in 1875. Begin van *Die Eerste Taalbeweging* in Zuid-Afrika. Niet alleen taalkundig van belang maar ook voor de opkomst van Afrikaner nationalisme. Voormannen waren A. Pannevis, S.J. Du Toit C. P. Hoogenhout.
- 2 Eugene Marais, Langenhoven en van Wyk Louw behoorden tot de belangrijkste dichters in het Afrikaans. Zie D.J. Opperman, *Groot Verseboek* (2e dr. Kaapstad, 1964).
- 3 R. Ross, *Adam Kok's Griquas* (Cambridge, 1976) 4.
- 4 D. van Arkel en C. Quispel, *Rassenverhoudingen in pré-industrieel Zuid-Afrika* (Leiden, s.a.) 1.
- 5 V.A. February, *Mind Your Colour* (Londen, 1981) 3-6.
- 6 *Ibidem*, Introduction.
- 7 J. S. Sharp, "The roots and development of Volkekunde in South Africa". *The Journal of Southern African Studies* VIII (october 1981) 16-36.
- 8 B. Bunting, *And a threefold cord* (Berlijn, s.a.) voorwoord van Alex La Guma.
- 9 N. Gordimer, *The Black Interpreters* (Johannesburg, 1973) 33.
- 10 La Guma, Mphahlele en Tlali zijn romanciers en schrijven ook verhalen. Dennis Brutus is vooral bekend als dichter.
- 11 James Matthews en Gladys Thomas zijn dichters uit de Kaap. Hun anthologie *Cry Rage* werd in 1972 verboden.
- 12 Athol Fugard geniet faam als dramaturg en Gordimer als romanschrijfster. Zij schrijven in het Engels.
- 13 F.A.K. betekent *Federasie vir Afrikaanse Kultuurverenigings* en is opgericht in 1929, als deel van de Afrikaner strijd om een eigen nationalisme te ontwikkelen.
- 14 H.F. Verwoerd: zie Hansard col. 41814-6, 4821, 4911 (1964) en *A survey of race relations* (Johannesburg, 1964).
- 15 Paul Kruger, zie: F. P. Smit *Die Staatskundige opvattingen van Paul Kruger* (Pretoria, 1951) 15.
- 16 T.T. Moyana, "Problems of a creative writer in Africa" in: C. Heywood, ed. *Aspects of South African Literature* (Londen, 1967) 87.

Een selectie van publicaties verboden na 1980

Overgenomen uit "Jacobsens" *Index of Objectionable Literature*. Pretoria. (Standaard Werk over Verboden Literatuur en Censuur voor Zuid-Afrika). 384 pagina's.

Brochures en pamfletten.

S. Ramsamy, *Apartheid: the real Hurdle* (3 juni 1983).

Biko Lives 6-12 september (Azapo - Johannesburg) (23 september 1983).

Army is fighting our people. End Conscription (14 december 1984).

Africa smuggled out of Robben Island (26 september 1980).

Publicaties.

Ezekiel Mphahlele, *The African Image*. Nieuwe en herziene editie 1974 (7 januari 1983).
Amandla V(nr.8/9, aug.sept., 1981) (26 maart 1982; diverse op 27 augustus 1982, 7 juni 1982, etc.).

E. Sachs, *The anatomy of Apartheid* (22 april 1983).

Y. Polyakov, *By the Will of the people* (6 mei 1983).

E. Constantine, *The Countess* (30 januari 1981).

L. Raintree, *Dallas* (11 januari 1980).

Ngugi wa Thiong'o-Detained, "A writer's prison diary" in *African Writer's Series*, nr.240 (18 juni 1982).

G.N. Gordon, *Erotic Edwardian Fairy Tales* (23 maart 1984).

O. Mtshali, *Fire Flames (Poetry)* (22 april 1981).

Matsethela Manaka-Egoli, *City of Gold* (22 juli 1981). Dit stuk is in Nederland opgevoerd in 1984 en in 1985 als onderdeel van campagne tegen de Kruger Randen.

J.P. Sartre, *Intimacy* (28 oktober 1983).

Monty Python's Life of Brian/ The scrap book of Brian of Nazareth (18 januari 1980).

A. Ginsberg, *Poems all over hte place* (27 maart 1981).

P. Roth, *Port of Call* (13 april 1984).

Schrijvers tegen Apartheid. Bevat verhalen van van Arkel, V. February en anderen (2 ocotober 1981).

W. Styron, *Sophie's Choice* (8 augustus 1980).

A. La Guma, *Time of the butcher bird* (29 februari 1980).

W. Burroughs, *The ticket that exploded* (25 juni 1981).

A. Moravia, *Two Women*. Alle paperback-edities (5 april 1984).

De werken van K. Marx, F. Engels, V.I. Lenin, L. Trotski, literatuur met betrekking tot de Sovjet Unie, Communisme, Marxisme, Socialisme zijn bijkans allen verboden inZuid-Afrika.